

Какимов Ж.Ж.¹, Туманшиев Р.К.²

¹PhD докторанты, e-mail: Zhunis94@mail.ru

²з.ғ.к., полиция подполковнигі

ҚР ПМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

**СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУДЕГІ
ҚЫЛМЫСТЫҚ ІСТЕРДІ БІРІКТІРУ МЕН
БӨЛЕКТЕП АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Мақалада қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеу нормасының қылмыстық процесс құқығындағы рөлін айқындау, оған талдаулар жасау, мағынасы мен түсінігін беру және оны іс-тәжірибеде қолдануда туындап отырған өзекті мәселелерге тоқталу болып табылады. Кез келген қазіргі замандағы қоғамда қылмыстылықпен күресу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бүгінгі таңда біздің мемлекетте аталған мәселе күрделілердің біріне жататыны мәлім. Қолданып жатқан шараларға қарамастан қылмыскерлердің іс-әрекеттерін толықтай жою немесе тоқтата тұру мүмкін болған жоқ. Сонымен қатар ҚР-дың Қылмыстық процесс кодексімен қылмыстық істі бөлектеу және қылмыстық істерді біріктіру негіздері бүгінгі таңда толық көлемде реттелмеген. Қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алуға байланысты сұрақтарды шешу барысында орын алып отырған өзекті мәселелер мен олқылықтардың көп екені байқалады. Көбінесе олар қылмыстық істерді біріктіру мен бөлектеудің процессуалдық тәртібімен, алдын ала тергеу мен анықтаудың мерзімін есептеумен, лауазымды тұлғалардың өкілеттігімен және заң нормалары арасындағы қарама-қайшылықтармен тікелей байланысты болып отыр. Менімен қозғалған сұрақтар әлі күнге дейін заңмен анықталмаған. Алайда Қазақ КСР-нің Қылмыстық іс жүргізу кодекстен ҚР Қылмыстық процесстік кодексіке қарағанда, ҚР-дың Қылмыстық процесстік кодексінде қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істерді бөлектеп арудың негіздері мен тәртібі айтарлықтай кеңейтілген.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы Конституциясы, Қылмыстық процесстік кодексі, қылмыстық істі біріктіру, қылмыстық істі бөлектеп алу, қылмыстылық, қылмыстық іс, заң саясаты, күдікті, айыпталушы, алдын ала тергеу, заң нормасы, сот өндірісі.

Kakimov Zh.Z.¹, Tumanchiev R.K.²

¹PhD doctoral student, e-mail: Zhunis94@mail.ru

²c.j.s., lieutenant colonel,

Makan Yesbulatov Almaty Academy of Medical Science,
Kazakhstan, Almaty

**Questions regarding the consolidation and division
of criminal cases in the state of the coercion**

This article examines the legal rules governing the activities of prosecution bodies in the field of allocation and connection of criminal cases. Analyzes the problems arising in the implementation of pre-judicial investigation on these issues. Recommendations to improve the Criminal procedure code of RK. In modern society, is one of the urgent problems of the struggle with any crime. To date, this problem podlejit the ranks of the complex. Despite pirniausia measures to likvidirovat actions of prestupnikov or stoped Nestan possible. To date, the code of criminal procedure the basics of the connection of criminal cases and the allocation of the criminal case does not settle. There are a number of challenges and gaps in addressing issues related vydeleniem and connection of criminal cases. Often they are directly related to procedural order connections and the allocation of criminal cases, calculation of time limits for

preliminary investigation and inquiry, authority officials and the contradictions between the rules. The issues raised by me, not yet defined by law. However, in the code of Criminal procedure of the Republic of Kazakhstan on the basis and procedure for connection of criminal cases and the allocation of criminal cases is much broader than the Criminal procedure code of the Kazakh SSR.

Key words: court; pre-trial investigation of criminal cases, legal policy, the code of Criminal procedure, the Supreme Court, connection of criminal cases, the allocation of criminal cases.

Какимов Ж.Ж.¹, Туманшиев Р.К.²

¹PhD докторант, e-mail: Zhunis94@mail.ru

²к.ю.н., подполковник полиции,
Алматинская академия МВД РК им. Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

Вопросы консолидации и разделения уголовных дел в досудебном следствии

В данной статье исследуются правовые нормы, регулирующие деятельность органов уголовного преследования в области выделения и соединения уголовных дел. Анализируются проблемы, возникающие в ходе осуществления досудебного расследования по данным вопросам. Предлагаются рекомендации, направленные на совершенствование Уголовно-процессуального кодекса РК. Отмечается, что в современном обществе одной из актуальных проблем является борьба с преступностью. Несмотря на принимаемые меры, наблюдается рост уголовных правонарушений. На сегодняшний день нормы уголовного процессуального кодекса не регулируют в полной мере вопросы соединения и выделения уголовных дел. Существует ряд актуальных проблем в области решения вопросов, связанных с выделением и соединением уголовных дел. В статье отмечается, что эти проблемы часто напрямую связаны с процедурным порядком соединения и выделения уголовных дел, расчетом сроков предварительных расследований и дознания, полномочий должностных лиц и противоречий между нормами. Эти проблемы требуют законодательного решения. В статье проводится сравнительный анализ норм Уголовно-процессуального кодекса Казахской ССР и норм Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан по вопросам основ и процедуры соединения и выделения уголовных дел.

Ключевые слова: суд, досудебное расследование уголовных дел, правовая политика, Уголовно-процессуальный кодекс, Верховный Суд, соединение уголовных дел, выделение уголовных дел.

Қазақстан Республикасы мемлекеттік құрылысы мен заңды қолдану ерекшеліктері негізінен 30 тамыз 1995 жылы жалпы халықтық референдумда қабылданған қазіргі қолданыстағы конституциямыздың 1 бабында көрініс тапқан болатын. Аталған конституцияның тиісті бабында: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп жарияланды (Қазақстан Республикасы Конституциясы, 1995: 1).

Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың «100 нақты қадам» – Ұлт жоспарында ішкі істер органдарына маңызды жауапкершілік артылып отыр (ҚР Президенті Қазақстан халқына жолдауы, 1995: 2).

Мемлекет алдында әлемнің отыз дамыған елдерінің қатарына кіру міндеті қойылған жағдайда, құқық қорғау органдары қызметіндегі сотқа дейінгі тергеп-тексерудің толықтығы мен жан-жақтылығына және заңдылықтың сақта-

луына қатысты талаптар да күшейе түседі. Қылмыстылықпен күресу саласындағы құқық қорғау қызметіне тән маңызды ерекшелік бұл оның әлеуметтік-саяси бағыттылығы. Қылмыстылықпен күресудің шеңбері кеңістігінде тұжырымдамалық тәсілдері, стратегиясы мен тактикасы және оның сақтандыру бағыты туындайтын қылмыстық құқықтық саясат, заң саясатының құрамдас бөлігі болып табылады (Қазақстан-2030, 2005: 3).

Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің (ҚПК) 43-бабының 1-бөлігіндегі «адамның бірнеше қылмыс жасағандығын айыптау жөніндегі істер» деген сөздерге өзгеріс енгізіп, оны былай көрсеткен орынды деп санаймыз: «адамның бір немесе бірнеше қылмыс жасағандығын айыптау жөніндегі істер». Сол кезде жалғасатын қылмыс бойынша бірнеше қылмыстық істер сотқа дейінгі тергеп тексерудің бірыңғай тізіліміне енген жағдайда оларды бір өндіріске біріктіруге негіз болар еді, сонымен қатар осы өзекті мәселе бойынша шешім заңмен реттелер еді.

Сондықтан біз Қазақстан Республикасының ҚПК-нің 43-бабында орын алып отырған «Қылмыстық істерді біріктіру» заң нормасындағы әрбір сөздің мағынасына талдау жасай отырып, заң нормасындағы сөздерді реттеу қажет деп танып отырмыз.

Заңгер ғалымдар арасында қылмыстық істерді біріктіруге берілетін түсінік біртекті емес. Заңгер ғалымдармен қылмыстық істерді біріктіруге берілген түсініктердің қандай негіздерге сүйенетіндегі нақтылана бермейді. Мысалы, Н.И. Газетдиновтың қылмыстық істерді біріктіру жөніндегі өзінің түсінігін, қылмыстық істерді біріктіру бөлек тіркелген екі және одан да көп қылмыстық істерді бір өндіріске біріктіру жолымен қылмыстық істің көлемін және мазмұнын өзгертудің процессуалдық тәсілі дегендей мағынада береді (Газетдинов, Казанцев, 2005: 4).

Алайда, Н.И. Газетдиновтың қылмыстық істерді біріктіруге берген түсінігінде осы қылмыстық істердің бірігу себебі мен мақсаты қарастырылмаған. Оның қылмыстық істерді біріктіруге берген түсінігін біз қылмыстық істі біріктіру тек қылмыстық істің көлемі мен мазмұнын өзгертуге арналған процессуалдық тәсіл ретінде түсінеміз. Біз Н.И. Газетдиновтың қылмыстық істерді біріктіруге берген түсінігімен толығымен келісе бермейміз. Біздің түсінігімізше, қылмыстық істерді біріктіру қылмыстық істің көлемі мен мазмұнын өзгертудің процессуалдық тәсілі емес, қылмыстық істің толықтығын және жан-жақтылығын, сонымен қатар қылмыстық процесс заңының қайта соттау және қылмыстық ізге түсуге жол берілмеу қағидасын қамтамасыз ету мақсатында жүргізілетін процессуалдық әрекет деп санаймыз.

Ал В.В. Кальницкий болса қылмыстық істерді бір өндіріске біріктіру оның толық, шынайы және жан-жақты қаралуы мақсатында жүргізілетінін қарастырады деген пікірімен бөліседі. Бұл жерде В.В. Кальницкий қылмыстық істерді бір өндіріске біріктіруге түсінік беріп отырған жоқ, тек қылмыстық істерді бір өндіріске біріктірудің мақсатын айқындап отыр (Томин, Поляков, 2007: 5).

Г.М. Миньковский кәмілетке жасы толмағандар жөніндегі құжаттар бөлек өндіріске бөлектеңіп, ересектерден бөлек жүргізілуі тиістігі жөніндегі өзінің ойын кәмілетке толмағандарға қатысты істі тездету, кәмілетке толмағандармен бірге қылмыс жасаған қатысушы ересектердің оларға әсер етуінің алдын алу заң көрсетіп, талап етіп отырғандай шындықты анықтау үшін жағдай

жасауға көңіл бөлу мақсатын көздейді дегенмен түйістіреді (Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Казахской ССР, 1969: 6).

Д.В. Дробинин кейбір авторлардың қылмыстық істен құжаттарды бөлектеп алуға тергеу өндірісінің көлемін белгілеу мақсатындағы тергеушінің, прокурордың процессуалдық әрекеті дегендей түсінік беретіндігін айтады (Дробинин, 1999: 7).

Қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алу туралы түсінікті Ш.Ф. Шарфутдинов тергеу және сот өндірісінің көлемін дұрыс қамтамасыз ету үшін, қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеуге және сот қарауына қолайлы жағдай жасаудағы тергеуші, анықтау жүргізуші тұлға, прокурор және сот қызметінің негіздерін, тәртібін және мазмұнын реттейтін қылмыстық іс жүргізу нормаларының жиынтығы дегендей мағынада ұсынады (Ченцов, 1997: 8).

Қылмыстық істерді біріктіру заң нормасының негіздеріне, қойылатын талаптарына және мағынасына қарай ҚР-дың Қылмыстық процесс заңындағы «Қылмыстық істерді біріктіру» деп аталатын заң нормасына: «Қылмыстық істерді біріктіру дегеніміз – жазаны сiңіру немесе қосу қағидасы негізінде, жасалған бірнеше қылмыстар үшін бір ғана жаза тағайындау және ақиқатты анықтауды жеңілдету мақсатында бір немесе бірнеше қылмыстарды жасағандығы немесе сол қылмысқа қатысқандығы, сондай-ақ сол қылмыстарды алдын ала уәде берместен жасырғандығы немесе олар туралы хабарламағандығы үшін бір немесе бірнеше адамдарды айыптау туралы бөлек-бөлек тіркелген қылмыстық істердің бір өндіріске біріктірілуі» деген түсінік береміз.

Қылмыстық істерді біріктіру заң нормасындағы әрбір сөздің мағынасын аша отырып, заң нормасындағы «Бір іс жүргізуде» деген сөздер «Бір өндіріске» деген сөздердің орнында пайдаланып отыр деуге болады. Себебі орысша нұсқаудағы орын алып отырған «В одном производстве» деген сөздердің қазақ тілінде нұсқа орын алмағандығы.

Сонымен қатар «қылмыстарды жасағандығына, қатысқандығына» деген сөздердің өзара байланыспай тұрғандығын аңғаруға болады. Заң нормасындағы «сондай-ақ бұл қылмыстарды күні бұрын уәде бермей жасырғандығын немесе олар туралы айтпағандығын» деген сөздер ҚР-дың ҚК-нің 432 және 434-баптарымен сәйкестену үшін «күні бұрын уәде бермей» деген сөздермен ауыстыру және «айтпағандығын» деген сөздің орнына «хабарламағандығын» деген

сөз қолданылған дұрыс деп санаймыз. Сонымен қатар «біріктіруі» сөзінің орнына «біріктірілуі» деген сөз қонымды болар еді.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесс кодексіндегі 43-баптың «Қылмыстық істерді біріктіру» деген атауын «қылмыстық іске біріктіру» деген атаумен өзгерту тиімді және нақты болар еді. Себебі, «қылмыстық іске біріктіру» сөздерінің мағынасы қылмыстық істер ғана біріктірілмей, құжаттар да біріктірілетіндігін қамтиды (Кашепов, 1998: 9).

Заң нормасының 1-бөлігіндегі «адамның бірнеше қылмыс жасағандығын айыптау жөніндегі істер» деген сөздерге өзгеріс енгізіп, оны «адамның бір немесе бірнеше қылмыс жасағандығын айыптау жөніндегі істер» деп көрсету керек. Сол кезде жалғасатын қылмыс бойынша бірнеше қылмыстық істер тіркелген жағдайда оларды бір өндіріске біріктіруге негіз болар еді және осы өзекті мәселе бойынша шешім заңмен реттелер еді.

Жоғарыда көрсетілгендер негізінде, заң нормасының 1-бөлігі келесідей болуы тиіс: «Бір немесе бірнеше қылмыстарды жасағандығы немесе сол қылмыстарға қатысқандығы үшін бірнеше адамдарды айыптау жөніндегі істер, адамның бір немесе бірнеше қылмыс жасағандығы үшін айыпталуы жөніндегі істер, сондай-ақ бұл қылмыстарды алдын ала уәде берместен жасырғандығын немесе олар туралы хабарламағанын айыптау жөніндегі істер бір өндіріске біріктірілуі мүмкін».

ҚР ҚПК-нің 43-бабын 2-1-бабымен толықтырып, ол «2-1. Қылмыстық іске қатысты бөлек қылмыстық іс тіркеуді қажет етпейтін құжаттар бірігуі мүмкін» деп көрсетілуі қажет. Сонда қылмыстық іске қатысты құжаттарды біріктіруге негіз болады. Сонымен қатар осы заң нормасының 3-бөлігіндегі «Істерді» деген сөз «Іске» деген сөзбен ауыстырылуы, «жолданады» деген сөзден кейін «және мүдделі жақтарға хабарланады» деген сөздермен толықтырылуы қажет деп санаймыз.

Қылмыстық іске қатысты қылмыстық іске тіркеуге негіз болмайтын құжаттар болған жағдайда, ол құжаттарды сол қозғалған қылмыстық іске біріктіру және қылмыстық істерді біріктірген кезде қылмыстық процесс органдарымен қаулы қабылданып, онда қылмыстық іске біріктірілуі себебі көрсетіліп, осы қаулының көшірмесі прокуратураға жолданып, мүдделі жақтарға хабарлануы қажет. Сол кезде мүдделі жақтар қандай шешім қабылданғаны жөнінде хабардар болып отырады.

Заң шығарушы бірнеше істі, бірнеше тұлғамен жасалған бірнеше қылмыстарды бір өндіріске біріктіру мүмкіндігін көздеп қойған, яғни оларға міндет жүктемейді. Қазақстан Республикасы Қылмыстық процесс кодексінің 48-бабының 1-бөлігінде осы сұрақ толық анықталған. Бірақ та, аталған жағдайларда істерді қайта тергеуге қайтару тәжірибесі олардың біріктірілуі үшін міндетті етіп қойды, ол осы қылмыстық істерді сотта қарауда талай қиыншылықтарды туғызады, әсіресе бұл бірнеше облыс аумағында жасалған бірнеше қылмыстар бойынша істер.

Біз Ченцов сияқты ғалымдардың көзқарастарын толық қолдаймыз, олардың пайымдауынша, соттың мақсаты қылмыстылықпен күрес емес, қоғамды қылмыстық заңды жетілдіру арқылы әр азаматтың мүддесін қорғау болып табылады (Воробьев, 1982: 10). Кейбір жағдайларда судьяның өзі де азаматтардың құқықтарын сот арқылы қорғау қағидасын басымдылық ретінде қабылдап санау психологиялық жағынан дайын емес. В.П. Кашеповтың зерттеуі бойынша, судьялар процессуалдық бағалық сатысында азаматтардың соттық қорғалуын төртінші орынға қойған, яғни 39,4 пайыз, алдында бәсекелестік принципін 71,8 пайыз, кінәсіздік презумпциясын 64,8 пайыз, істің мән-жайын жан-жақты, толық және объективті зерттеуді 54,9 пайыз (Шарафутдинов, 1990: 11).

Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесс заңын шығарушылардың көзқарасымен келіспей отырып, былай деп қайталауды жөн санаймыз, егер сот заң бұзушылықтарды анықтаса, ондай жолмен алынған дәлелдемелерді заң күшін жоюмен шектелуі қажет деп санаймыз. Егер өзге дәлелдемелер толық келтірілмесе, сот тек істі қысқартып сотталушыны ақтауға міндетті деп ойлаймыз. Бұл жөнінде Ю.А. Воробьев та дұрыс айтады, оның пікірінше, қылмыстық процесс заңдылығының дәлелдемелерді жинау мен тексеру барысында елеулі бұзылуы – бұл қасақана немесе қасақана емес процессуалдық нысан туралы заң талабын бұзу, бұл деген дәлелдемелердің маңызын, олардың «дәлелдемелік күшін» жоғалтуға, нәтижесінде соттың іс бойынша объективтік ақиқатты анықтау мүмкіндігінен айырылуына әкеліп соқтырады (Сафицкий, 1990: 12).

Біздің пікірімізше, істі қосымша тергеуге жіберу екі жағдайда жүзеге асырылуы қажет:

– егерде сотталушы адам жасырынса немесе психикалық ауруға немесе ауыр ауруға душар болса;

– егерде айыпталушыға тағылған айыпты одан ауыр айыпқа өзгерту қажетті болса.

Бұл тақырып өзіндік зерттеуді талап етіп, біздің зерттеу затынан тыс шығады. Сөйтіп, біздіңше, қылмыстық істер жүргізу заңнамасында тиесілі өзгерістер енгізу қажет.

Процессуалистер арасында алдын ала тергеу барысында қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істерді бөлектеу мәселесі жөнінде біреулерінің көзқарастары бойынша алдын ала тергеу сатысында жүргізілу қажеттігін айтса, ал біреулері қылмыстық процестің барлық сатыларында қабылдану қажеттігі туралы айтады. Осыған байланысты бұл мәселе бойынша бірыңғай көзқарас қалыптаспаған. Екі көзқарастың да бірдей құқықтық негізі бар. Бірақ та біріншісіне көңіл аударып көрелік. Біз қылмыстық істерді біріктіру және қылмыстық істі бөлектеп алуды неліктен сотта емес, алдын ала тергеу сатысымен қарау деген сауалға жауапты негіздеп көреміз.

Біз қылмыстық іске қатысушылардың біріктіру барысында барлық біріктіруге жататын қылмыстық істермен танысуына болады деген тезиске қарсы емеспіз. Бірақ та ескере кететін жағдай, олардың тарапынан қайта тергеу әрекетін жүргізу өндірісіне жіберу талап ете алатынын білуіміз қажет. Сондықтан кейбір авторлар, бірге қылмыс жасаушылар арасындағы материалдарды біріктіруді алдын ала тергеу сатысында жүргізілуі керек деген тұжырымдар жасайды. Ш.Ф. Шарафутдиновтың пікірінше, егер сотқа бір уақыт ішінде екі не одан да көп қылмыстық істер түссе, сонда араларында еш «дәрежелік» байланысы болмағанның өзінде бас сот талқылауын тағайындау туралы сұрақтарды шешу барысында немесе бас сот талқылау кезінде біріктіруге жатқызылуы мүмкін деп есептейді. Сондай-ақ ол өз ойын жалғастыра келе, оның пікірінше, мұндай әрекет айыптының құқықтары мен мүддесіне зиян тигізбейді, керісінше толық, жан-жақты және объективті зерттеуге әкеледі дейді (Шарафутдинов, 1990: 11). Мұндай көзқарасқа толығымен келісе алмаймыз және сондықтан келесі пікірді айтқымыз келеді. Қазіргі таңда қылмыстық процесте басты бейне жөнінде бірыңғай пікір қалыптаспаған. В.М. Савицкийдің ойынша, қылмыстық процестегі басты бейнеге айыпталушы, сотталушы, сотталған адам жатады (Сафицкий, 1990: 12). Оның пікіріне қарсы тараптар болса, мысалы И.И. Карпец, маңызды бейне деп жәбірленушіні санайды, ол болмаса қылмыстық юстиция болмас еді деп есептейді (Карпец, 1992: 13).

Көптеген өркениетті елдерден қылмыс құрбандарын қорғау міндеті алға қойылғаны да белгілі. Бұл пікір таласта В.Н. Зайковскийдің көзқарасына айтпай кетуге болмайды, ол процесстің басты фигурасын табу әрекеттер құқықтық мемлекеттің ізгілікті рухы үшін маңызды және басты нәрсе емес. Бұл дауды шешудің жолы қоғамның өзі анықтай алатын деңгейде көпшілік және жеке мүдделердің байланысын қамтамасыз ететін осындай әділетті қылмыстық жүйенің құрылуымен жүргізіледі. Тәжірибелі түрде айтар болсақ, заңдылықты тұтастай алғанда процеске қатысушыларға ғана арналмаған, қоғам мүшелеріне де қатысты жасалған. Себебі, қоғам жеке тұлғадан құрылған, кез келген уақытта қылмыстық процеске түскен кезде, ол өз мәртебесін жоғалта алмайды. Яғни, өзіне байланысты құқықтарын қолданып, мүддесін қорғайды. Қазіргі кезде заңнамада айыпталушы тарапты қорғауға назар аударылған.

Көп уақыт бойы (бұл бірқатар объективтік және субъективтік факторлармен негізделген) қылмыстық процесс теориясында негізгі назарды айыпталушы, сотталушы, ақталушы, сотталған сияқты процеске қатысушылардың құқықтарын, абыройын, сондай-ақ жеке басын құрметтеуді қорғап келген болатын. Бірақ бұл бағыттың өзектілігі мен қажеттілігі аталған сұрақтардың жәбірленуші болып танылатын процеске қатысушыға қатысты қарастырылмағаны көңілге қонымсыз. Ол өзектілігімен кем емес процеске қатысушы, әсіресе, егер қылмыстық іс жүргізудің міндеттерінің бірі – қылмыстылықтан жәбірленушіні қорғау болып саналатынын еске алсақ. Бұл жерде Ш.Ф. Шарафутдиновтың сотта бір айып бойынша істі біріктіру процеске өзге қатысушылардың құқықтарын кемітуі мүмкін деген ойына қосыламыз (Шарафутдинов, 1990: 11). Дәлірек айтар болсақ, жәбірленушінің мүддесіне, оның өкілінің, азаматтық талапкердің құқықтарына зиян келтіреді, сонысымен Қазақстан Республикасының Конституциясының 12-бабында «Адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға тиіс» деп көзделген кепілдікке қайшылық келтіреді. Сондай-ақ Қазақстан Республикасының Конституциясының 14-бабына сәйкес, «Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең». Аталғанның бәрі заң тек айыпталушының ғана емес, сондай-ақ қылмыстан жәбір шеккеннің де құқықтарын қамтамасыз етуі

міндетін білдіреді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 71-бабының 6-бөліміне сәйкес, жәбірленуші істің барлық материалдарымен танысуға, өтініш жасауға және тағы басқаларға құқылы. Қылмыстық істерді біріктіре отырып, сот олармен танысу үшін барлық жәбірленушілерге, азаматтық талапкерлерге мүмкіндік беруге міндетті, ал өтініш білдірілген жағдайда оларды қанағаттандыру туралы шешімді қабылдайды немесе одан бас тартады. Содан соң қосымша материалдармен сотталушыны таныстыруға міндетті.

«Жеке айыптау істері бойынша сот тәжірибесі туралы» 2006 жылғы 25 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының №13 нормативтік қаулысының 11-тармағында «Сотқа жәбірленушінің шағымымен қатар, жеке айыптаушымен шағым келтірілген тұлға қарсы шағым берсе, судья ҚПК 408-бабының 8-бөлігіне және 411-бабының 4-бөлігі негізінде екі шағымды бір іс жүргізуге біріктіруі тиіс және егер де жәбірленушінің шағымы және қарсы берілген шағым іс жүргізу қозғалған қылмыстық жазаланатын әрекеттің мәнімен байланысты болса, оларды бір мезгілде қарауы керек».

Шағымдардың бір іс жүргізуге біріктірілуіне судьяның қаулысы бойынша сот тергеуінің бас-талуына дейін жол беріледі.

Қарсы арызды жәбірленушінің шағымымен біріктіру барысында екі тұлға да бірдей бір іс жүргізуге қатысатындықтан, тек жәбірленуші ретінде емес сотталушы ретінде де болатындықтан, сот олардың әрқайсысының жәбірленуші және сотталушы ретінде заңға сәйкес іс жүргізу құқықтарының сақталуын қамтамасыз ету керек» деп көрсетілген (Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені, 2007: 14).

Сонымен біз соттар жеке айыптау қылмыстық істерін қарау барысында екі тараптың да мүдделерін тең қорғау тиіс екендігін нақтыладық.

ҚР-дың Қылмыстық процесс кодексінің 44-бабында қарастырылған қылмыстық істі бөлектеп алу заң нормасының өзіндік мақсатының негізінде, біз қылмыстық істі бөлектеп алуға келесідей түсінік береміз: «Қылмыстық істі бөлектеп алу дегеніміз – қылмыстық іс жүргізу заңының қылмыс жасаған адамды қылмыстық жауапқа тарту міндетін, мемлекеттік құпияны сақтау мен кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету мақсатында қылмыстық процесті жүргізуші органының қылмыстық істі бөлектеп алуы».

Қылмыстық істі бөлектеп алу заң нормасының негізгі мақсаттары болып:

– қылмыс жасап, қылмыстық іс әрекеті толығымен дәлелденген адамды уақытылы қылмыстық жазаға тарту немесе оны алмастыратын шараларды қолдану;

– мемлекеттік құпияның басқаларға ашылмауын қамтамасыз ету;

– кәмелетке толмаған айыпталушымен бірге қылмыс жасаған ересек адам өзінің қылмыстық жауаптылықтан құтылу мақсатында кәмелетке толмаған айыпталушыға әсер етпеуін қамтамасыз ету танылады.

ҚР-дың ҚПК-нің 44-бабының 1-бөлігінің 1-тармағы мен 4-тармағы арасында бірдей ұқсастық болуына байланысты 4-тармақта көрсетілген «4) қылмыстық жауаптылыққа тартуға жататын жекелеген анықталмаған тұлғаларға қатысты басқа қылмыстық істі жеке жүргізуге бөлектеуге құқылы» деген сөздер алынып тас-талсын және осы бөліктің 3-тармағындағы «айыпталушыға» деген сөздерден кейін «қатыс-ты басқа қылмыстық істі жеке жүргізуге бөлектеуге құқылы» деген сөздермен толықтыру қажет. Сол кезде бір заңның бір бабының бір бөлігінде бір бірін қайталайтын заң нормасы орын алмайтын болады.

Қылмыстық іс бөлектеп алынған жағдайда заңда бөлектеп алынған қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеу мерзімі бөлектеп алу шешімі қыбылданған мерзімнен бастап, яғни қылмыстық істі бөлектеп алу туралы қаулы қабылданған күннен бастап есептелінетіндігі ғана нақтыланып отыр. Ал осы алдын ала тергеу мерзімі қашан аяқталынатындығын анықтамаған. ҚР-дың Қылмыстық процестік кодексінің 192-бабының 1-бөлігінде алдын ала тергеу мерзімі екі ай болатындығын, ал 192-бабының 7-бөлігінде іс қосымша тергеу жүргізуге қайтарылған кезде, уақытша тоқтатыла тұрған немесе қысқартылған іс қайта қозғалған кезде тергеу мерзімі бір ай екендігі көрсетілген. Сонымен бөлектенген қылмыстық іс бойынша тергеу мерзімі қанша уақыт екендігі заңда қарастырылмағандықтан оны екі ай деп есептеу қажет.

Бөлектеніп алынған қылмыстық іс бойынша айыпталушыға бұлтартпау шарасы ретінде қамауға алу немесе үйде қамап ұстау қабылданған болса, онда қылмыстық іс бойынша алдын ала тергеу немесе анықтау мерзімі және қамауда ұстау мерзімі қалай есептелінетіндігі нақтыланбай, өзекті мәселе болып танылады.

Бөлектеніп алынған қылмыстық іс бойынша іс жүргізу мерзімі қылмыстық істі бөлектеп алу туралы қаулы қабылданған күннен бастап, алдын ала тергеу міндетті қылмыстық іс бойын-

ша екі ай мерзімге, ал анықтау жүргізу қажетті қылмыстық істер бойынша он тәулік мерзімге дейін болуы керек.

Бөлектеніп алынған қылмыстық іс бойынша бөлектеп алуға жататын айыпталушы бөлектеп алынғанға дейін бұлтартпау шарасы ретінде қамауда ұстау немесе үйде қамауда ұстауда болса, осы бөлектенген қылмыстық іс бойынша іс жүргізу мерзімі ҚР ҚПК-нің 192-бабының және 187-бабының негізінде, қамауда ұстау немесе үйде қамауда ұстау мерзімі ҚР ҚПК-нің 151-бабының негізінде жүзеге асырылған тиімді.

ҚР ҚПК-нің 44-бабының 6-бөлігіне «Бөлектенген қылмыстық іс бойынша іс жүргізу мерзімі осы Кодекстің 192 және 187-баптарының талаптарына көрсетілген тәртіппен есептеледі» деген сөздермен толықтыру қажет.

ҚР Қылмыстық процестік заңының нормаларын бір-бірімен араластырмай, бір қалыпқа келтіру қажет. Ондай қалыптастыруды келесі тәртіп бойынша жүргізілуі тиіс:

- іс жүргізу барысында қылмыстық істі бөлектеудің негіздері мен тәртібі заңның бір бабында қарастырылуы қажет, яғни ҚР ҚПК-нің 44-бабында;

- іс жүргізу мерзімі мен оны ұстау тәртібі заңның бір бабында қарастырылуы қажет, яғни ҚР ҚПК-нің 196-бабында;

- қамауда ұстау мерзімі мен оны ұзарту тәртібі тек Қазақстан Республикасының ҚПК-нің 151-бабында ғана орын алуы қажет;

Қылмыстық істі бөлектеудегі басты қойылып отырған талаптың бірі осы бөлектенуге тек айыпталушыға қатысты қылмыстық іс жататындығын ескере отырып, айыпталушымен қатар күдіктіге де қатысты қылмыстық іс бөлектенуге жатуы қажет.

ҚР Қылмыстық процесс заңында орын алып отырған қылмыстық істерді біріктірудің негіздері мен осы заң нормасының мақсаты мен алатын орны арасындағы алып отырған карама-қайшылықтарды жою мақсатында, ҚР ҚПК-нің 43-бабының 2-бөлігіндегі көрсетілген қылмыстық істердің біріктірілмеу тиістігі туралы негіздердің осы заң нормасының 1-бөлігінде көрсетілген қылмыстық істерді біріктіру негіздерінің мақсаты мен орнына сәйкес келмеуіне байланысты ҚР ҚПК-нің 43-бабының 2-бөлігін алып тастау қажет.

Қылмыстық істердің бір өндіріске біріктірілуі қылмыс жасаған айыпталушының жасаған қылмысын дәрежелеуде үлкен рөл атқарады. Осыған байланысты қылмыстық істер бір өндіріске біріктірілуі міндетті болуы тиіс.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 328-бабында көрсетілгендей, басты сот талқылауы тағайындалғаннан кейін, судья тараптарға істің сотқа дейінгі іс жүргізу сатысында өздері таныстырылмаған барлық материалдарымен танысу және олардың қажетті мәліметтерді жазып алу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті. Сондай-ақ Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 322-бабында соттың, істі, басты сот талқылау сатысында біріктіру жөнінде айтылмаған. Онымен қоса, 323-бабының 2-бөлімінде көзделгендей, судья іс дұрыс біріктірілмеген немесе бөлінбеген болса өзінің қаулысында іс қандай негіздер бойынша қайтарылатындығын көрсетіп қайта жіберуге құқылы. Егер қылмыстық істер мүлдем біріктірілген болмаса, ал сот Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 48-бабында белгіленген негіздері анықталса, біздің ойымызша, сот әр қылмыстық істі жеке қарастыру керек.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 364-бабына сай, соттық тергеу айыптаушының сотталушыға тағылып жатқан айыптың мазмұнын, айыптау қорытындысын жариялаумен басталады. Заң шығарушы айыптау қорытындысындағы айып туралы жеке түрде бекер айтпаған. Себебі, оның процесуалдық рәсімдеуі қатаң тәртіппен орнатылған. Яғни, Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 298-бабы. Бірнеше қылмыстық істерді бір өндіріске біріктіргенде – бірнеше айыптау қорытындысы пайда болады. Механикалық түрде оларды біріктірсек, онда Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 298-бабындағы талаптар бұзылып кетеді. Себебі, «бір» айыптау қорытындысын бірнеше мазмұндайтын және сондай-ақ қорытынды бөліктері пайда болады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 302-бабының 4-бөлігі және 323-бабының 1-бөлігіне сай айыптау қорытындысы Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексінің 298-бабына қайшы құрылса, прокурор немесе сот айыптау қорытындысын қосымша тергеуге жіберуге міндетті. Сол себептен сот, біздің қарастырып жатқан жағдайларда, әділеттілікті орнатудың орнына, алдын ала тергеу органдары айналысатын әрекеттермен әртүрлі процестік немесе тергеу әрекеттерімен шұғылданумен уақытын өткізеді.

Қылмыстық істі бөлектеуге келер болсақ, мұның өзі де процесуалдық және ұйым-

дастырушылық әрекеттерді қажет ететін үлкен жұмыс, ол тек қана бөлектеу туралы қаулы шығарумен ғана шектелмейді. Бөлектеуге жататын құжаттардың бәрінен көшірме жасауға, айыпталушыны (сотталушыны) оның қорғаушысын, жәбірленушіні, азаматтық талапкерді және жауапкерді, олардың өкілдерін іс құжаттарымен таныстыру қажет. Жеке өндіріске бөлектеніп жатқан бірге қылмысқа қатысқан тұлғаларға қатысты қылмыстың дәрежесі өзгертілуі мүмкін. Осыған байланысты айыпты қайта тағу, айыпталушыдан қайта жауап алу және өзге тергеу әрекеттерін жүргізу қажеттілігі туады. Бір сөзбен айтқанда, көп уақыт алатын тергеу және процессуалдық әрекеттерді қажет ететін процесс.

Егер де сот арқылы істі бөлектесе, міндетті түрде сот бөлектенген кезде материалдардың өзін бөлектеп ала ма деген сұрақ туындауы мүмкін. Біздіңше, қылмыстық істен процессуалдық құжаттарды алу «негізгі істің» мазмұны мен көлемін өзгертіп жібереді. Істің көлемінің өзгертілуіне байланысты, айыптау қорытындысын қайта құру қажеттілігін қоспағанда, айыпталушы мен процеске қатысушы басқа тұлғалар Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесстік кодексінің 295 және 296-баптарында реттелген тәртіпте іс құжаттарымен қайта танысуға мәжбүр болады. Сол себепті, сот құжаттарды бөлектеу үшін алуға (әрі жағдайына да сай емес) құқығы жоқ деп санаймыз.

Тағы атап өтер жағдай, Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесстік кодексінің 634-бабының 3-бөлігіне сай, айыпталушы өзіне алдын ала тергеудің аяқталғандығы туралы жариялағанда және қылмыстық істің барлық материалдары танысуға ұсынылғанда өзінің қылмыстық ісін алқабилердің қатысуында қарау туралы өтінішін бере алады. Егер қылмыстық іс қайта тергеуге қайтарылған кезден кейін айыпталушы өзінің қылмыстық ісін алқабилердің қатысуында қарауға өтініш бере алады ма екендігі нақтыланбаған.

Негізгі атап өтер жағдай, қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеудің қылмыстық заңдағы алатын орны мен атқаратын рөлі жөнінде кездесетін олқылықтар болып отыр. Ондай олқылыққа алдағы бөлімшелерде қарастырылған қылмыстық істерді біріктірудің мақсаттары мен Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесстік кодексінің 48-бабының 2-бөлігінде келтірілген біріктірілуге болмайтын негіздер арасындағы

бір бағыттылықтың болмауы. Олай деуге себеп, қылмыстық істерді біріктірудің мақсаттарының бірі болып қылмыстық істің толықтығы мен жан-жақтылығын қамтамасыз ету табылады. Ал қылмыстық істерді біріктірмеуге негіз болатын жағдайларға назар аударсақ, олардың бірі, жеке айыптау ісі қаралатын жағдайларды қоспағанда, бір-біріне қатысты қылмыстық істер бір өндіріске біріктірілуі мүмкін. Алайда осы біріктірілу негізгі неліктен тек жеке айыптау қылмыстық істері ғана жүзеге аспай, барлық қажет деп танылған қылмыстық істер бойынша жүргізілуі қажет. Себебі қылмыстық істерді біріктірудің негізгі мақсаты қылмыстық істің жан-жақты және толық болуын қамтамасыз ету. Бір-біріне қатысты айыпталушылар жөніндегі қылмыстық істер бөлек-бөлек тергелетін болса, онда қылмыстық істің толықтығына және жан-жақтылығына күмән келтіріледі. Себебі, екі қылмыстық іс екі түрлі болуы мүмкін. Бір жағынан бір факті бойынша жүргізілетін тергеу әрекеттері қайталанып отырады деуге болады.

Қылмыстық істердің бір өндіріске біріктірілуіне негіз болатындардың бірі, бір қылмыстық іс бойынша қылмыстық ізге түсу жеке түрде, ал екінші қылмыстық іс бойынша қылмыстық ізге түсу жария түрде жүзеге асырылатын жағдайлар болып танылады. Бұл жағдайда да жоғарыда аталған өзектіліктер орын алып отыр деуге болады.

Сондықтан Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесстік кодексінің 43-бабының 2-бөлігіндегі көрсетілген қылмыстық істердің біріктірілмеу тиістігі туралы негіздердің осы заң нормасының 1-бөлігінде көрсетілген қылмыстық істерді біріктіру негіздерінің мақсаты мен орнына сәйкес келмеуіне байланысты Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесстік кодексінің 44-бабының 2-бөлігін алып тастау қажет деп санаймыз.

Сонымен бірге қылмыстық істердің көбі орнатылған мерзімдерді бұзумен қарастырады. Заңнан мұндай шегеру, объективтік себептерге де, сондай-ақ сот қызметінің кемшіліктірімен де айқындалады. Ондай теріс тенденциялар барлық жерде байқалып тұрады. Жоғарыда аталғанның негізінде, сот әділдігін атқару жұмысынан бөліп, оларды жүргізу үшін құзіреті жоқ процессуалдық, кейде тергеу әрекеттерін жүргізуді жүктеу, біздіңше, дұрыс емес деп санаймыз.

Сонымен біздің ойымызша, қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алу жөніндегі шешім өз сипатына қарай

қылмыстық істерді тергеуге бағыт болатын негіз болып есептеледі. Мұндай шешімді тек алдын ала тергеу сатысында шығару тиіс. Процессуалдық шешім сияқты қылмыстық істерді біріктіру туралы айтқанда, тергеушімен қабылданады деп біз анықтау органын да есепке алып отырмыз. Бірақ біздің ойымызша, егер осындай шешімді анықтаушы немесе анықтау органы қабылдаса, онда қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алу туралы қаулыны анықтау органының бастығы бекітуі тиіс. Бұл сатыда бұндай шешімді шығару деген сөз істің жан-жақты, толық және объективті қарауына, сондай-ақ істің ақиқатқа жетуіне әкеледі. Осындай істер бойынша тергеудің тиімділігін жоғарылатуына да көмектеседі.

Біз жоғарыда қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеудің кімдермен қалай қабылданатындығына тоқталып өттік. Сонымен қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеудің қылмыстық іс жүргізу заңындағы атқаратын рөлін анықтауға бағыт алып отырмыз. Қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алу Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесік заңының талаптарына сай, негіз болған жағдайда ғана жүзеге асырылатындығына тоқталдық. Алайда жоғарыда аталып өткендей, Қазақстан Республикасының Қылмыстық процесік Кодексінің 43-бабында қарастырылған

қылмыстық істерді біріктіру мен 44-бабында қарастырылған қылмыстық істі бөлектеп алу қылмыстық іс жүргізу органдарының міндеттеріне жатпайтындығы, яғни құқықтары болып саналып нақтыланбай отыр. Бұл дегеніміз қылмыстық іс жүргізу органдарының осы қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алудағы көзқарастары бір деп айта алмаймыз. Қылмыстық қудалау органдарының ішіндегі анықтаушы немесе тергеуші өз ішкі сенімі бойынша қылмыстық істерді біріктіру немесе қылмыстық істі бөлектеу туралы шешім қабылдаса, оның бұл шешімімен қадағалау органы болып саналатын прокуратура қылмыстық істерді біріктірудің немесе қылмыстық істі бөлектеп алудың қажеті жоқ деп табуы мүмкін. Осы кезде бір заң төңірегінде екі көзқарас пайда болады деуге негіз бар. Сонымен қатар бір өндіріске біріктірілген немесе бөлектеп алынған қылмыстық істі сотта қарау барысында сот өз ішкі сезімі негізінде қылмыстық істерді біріктірудің немесе қылмыстық істі бөлектеп алудың қажеті жоқ деген шешімге келсе, қылмыстық іс қайта тергеуге қайтарылуға негіз болып саналады. Біздің пікірімізше, осы жөнінде заң нормасын нақтылау қажет деп санауға негіз бар екендігін нақтылаймыз. Сол кезде қылмыстық істерді біріктіру мен қылмыстық істі бөлектеп алудың қылмыстық іс жүргізу заңындағы рөлі арта түсер еді деген ойдамыз.

Әдебиеттер

- Қазақстан Республикасы Конституциясы. – Алматы: Жеті Жарғы, 30 тамыз 1995 ж.
- ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «100 нақты қадам» – Ұлт Жоспары Қазақстан халқына жолдауы 30 қараша 2015 жыл.
- Қазақстан-2030. Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы: Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. Қазақстан-2030. – Алматы: Жеті жарғы, 2005. – 144 бб.
- Уголовный процесс: учеб.пособие для сред.проф.учеб.заведений / Н.И. Газетдинов, С.Я. Казанцев. – М.: Акад., 2005. – 272 с.
- Комментарий у Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации/отв.ред. В.Т. Томин, М. Поляков. – 2-е изд. перераб.и доп. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 1124 с.
- Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Казахской ССР. – Алматы, 1969. – 652 с.
- Дробинин Д.В. Соединение и выделение уголовных дел, как гарантия их всестороннего, полного и объективного исследования: дис. ... канд. юрид. наук. – Самара, 1999. – 221 с.
- Ченцов Н.В. Суд присяжных в Российской Федерации: история и современность // Государственно-правовые проблемы обеспечения и защиты прав.граждан. – Тверь,1997. – С. 80.
- Кашепов В.П. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации // Государство и право. – 1998. – №2. – С. 67.
- Воробьев Ю.А. Возвращение судом уголовного дела на дослеование в советском уголовном процессе: автореф. ... канд. юрид.наук. – М., 1982. – 32 с.
- Шарафутдинов Ш.Ф. Соединение и выделение уголовных дел и материалов с советском уголовном процессе. – Уфа: УВШ МВД СССР, 1990. – С.87.
- Сафицкий В.М. Закон надо совершенствовать, но не ухудшать // Социалист.законность. – 1990. – №1. – С.20.
- Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. – М., 1992. – С. 43.

Жеке айыптау істері бойынша сот тәжірибесі туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының №13 нормативтік қаулысы 25 желтоқсан 2006 жыл //Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Бюллетені. – 2007. – №1. – 30-34 бб.

References

- Qazaqstan Respublikasy Konstitucijasy. – Almaty: Zheti Zhargy, 30 tamyz 1995 zh.
- QR Prezidenti Nursultan Nazarbaevtyng «100 naqty qadam» – Ult Zhospary Qazaqstan halqyna zholdauy 30 qarasha 2015 zhyl. Қазақстан-2030. Barlyq qazaqstandyqtardyg osip-orkendeui, qauipsizdigi zhane әl-ауқатynyng artuy: El Prezidentining Qazaqstan halqyna Zholdauy.-Qazaqstan-2030. -Almaty: Zheti zhargy, 2005.-144 bb.
- Ugolovnyj process: ucheb.posobie dlja sred.prof.ucheb.zavedenij / N.I.Gazetdinov, S.Ja.Kazancev.- M.: Akad., 2005.-272 s.
- Kommentarij u Ugolovno-processual'nomu kodeksu Rossijskoj Federacii/otv.red.V.T.Tomin, M.Poljakov.-2-e izd. pererab.i dop.-M.:Jurajt-Izdat,2007.-1124 s.
- Kommentarij k Ugolovno-processual'nomu kodeksu Kazahskoj SSR. – Almaty, 1969. – 652 c.
- Drobinin D.V. Soedinenie i vydelenie ugolovnyh del, kak garantija ih vsestoronnego, polnogo i ob#ektivnogo issledovanija: dis.... kand. jurid. nauk . – Samara, 1999. – 221 s.
- Chencov N.V. Sud prisjazhnyh v Rossijskoj Federacii: istorija i sovremennost' // Gosudarstvenno-pravovye problemy obepechenija i zashhity prav.grazhdan.-Tver',1997.-S.80.
- Kashepov V.P. Institut sudebnoj zashhity prav i svobod grazhdan i sredstva ee realizacii//Gosudarstvo i pravo. – 1998. – №2. – S.67.
- Vorob'ev Ju.A.Vozvrashhenie sudom ugolovnogo dela na dosleovanie v sovetskom ugolovnom processe: avtoref. ...kand.jurid. nauk. M., 1982. – 32 s.
- Sharafutdinov Sh.F. (1990) Soedinenie i vydelenie ugolovnyh del i materialov s sovetskom ugolovnom processe. – Ufa: UVSh MVD SSSR. – S. 87.
- Safickij V.M. Zakon nado sovershenstvovat', no ne uhudshat'//Socialist.zakonnost'. 1990. -№1. -S. 20.
- Karpec I.I. (1992) Prestupnost': iljuzii i real'nost'. -M. – S. 43.
- Zheke ajyptau isteri bojnynsha sot tazhiribesi turaly: Qazaqstan Respublikasy Zhogargy Sotynyng №13 normativtik qaulysy 25 zheltoqsan 2006 zhyl // Qazaqstan Respublikasy Zhogargy Sotynyng Bjulleteni. – 2007. – №1. – 30-34 bb.